

TAFTÂZÂNÎ (H.722-792/M.1322-1390)'NİN ESERLERİ

Yrd. Doç. Dr. H. Murat KUMBASAR*

ÖZET

Taftâzânî, başta Arap Dili ve Edebiyatı olmak üzere Kelâm, Tefsir, Hadis, Fıkıh Usûlü ve Fıkıh sahalalarında birçok eser vermiş bir bilgidir. Eserleri¹ yüzyıllarca Osmanlı Medreselerinde el kitabı olarak okutulmuştur. Ancak, Taftâzânî'nin vermiş olduğu bu eserler, klâsik kaynaklarımızda derli toplu olarak tanıtılmamaktadır. İşte bu çalışma, Taftâzânî'nin eserlerinin bilim dünyasına tanıtılmasını amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Taftâzânî, bilgin, medrese, Osmanlı, eserler.

ABSTRACT

The Works of Taftâzânî

Taftâzânî is a famous scholar who gave many works on Islamic thought, especially Arabic language and literature, interpretation, Islamic theology, tradition, the principles of Islamic Jurisprudence and fiqh. His works were taught as hand book in Ottoman madrasah during years. But, his works have not been introduced in our sources. The aim of this study is to introduce Taftâzânî's works to world of the science.

Key Words: Taftâzânî, scholar, madrasah , Ottoman, works.

* Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalı

¹ Taftâzânî'nin eserleri için bkz. eş-Şevkânî, *el-Bedrüt-Tâli*, Kahire, 1348, II, 303; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-Zehab*, Beyrut, 1369/1989, VI, 320; Bağdatlı İsmâil Paşa, *Hedyyetü'l-Ârifin*, nşr. Kilisli Muallim Rifat v. dğr., İstanbul, 1955, II, 429, 430; ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, VIII, 114; Taşköprüzâde, *Miftâhu's-Sa'âde ve Misbâhu's-Siyâde*, nşr. 'Abdülvehhâb Ebü'n-Nûr- Kâmil Kâmil Bekrî, Kahire, 1968, I, 205 vd.; Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn*, nşr. Kilisli Muallim Rifat- Şerefeddin Yalıtıkaya, İstanbul, 1941-1943, I, 56, 67, 244, 472, 474, 476, 515, 516, 847; II, 1063, 1139, 1140, 1144, 1222, 1248, 1299, 1370, 1478, 1487, 1708, 1709, 1762, 1763, 1769, 1780, 1978; C. Brockelmann, *GAL*, Leiden, 1949, II, 215-216 (278-280); Ömen Nasuhi Bilmen, *Büyük Tefsir Tarihi*, İstanbul, 1974, II, 574 vd., C. A. Storey, "Teftâzânî", *İslâm Ansiklopedisi*, XII/1, 119; Sadreddin Gümüş, *Seyyid Şerîf Cürçânî ve Arap Dilindeki Yeri*, İstanbul, 1984, s. 75-77 ve tür. yer.; H. Murat Kumbasar, *Taftâzânî ve Usûlü Fıkıh'taki Yeri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 1990, s. 27 vd.

XIV. asrın en büyük âlimlerinden biri olarak kabul edilen Taftâzânî, “Doğuda ilim onunla son buldu”², “Kendisinden sonra yerine kimse geçemedi”³ iltifatına mazhar olan ender şahsiyetlerden birisidir. Adı geçen ifadelerin kaynaklarımızda bulunuş sebebi ise; XIII. asrın en büyük siyasî hadiselerinden biri olan Moğol İstilâsı’ndan sonra Doğuda ilmî hareketin çok büyük bir durgunluğa uğraması, yüksek âlimlerin kalmaması, İslâm ilim müesseselerinin sönmeye yüz tutmuş olmasıdır. İşte böyle bir anda Taftâzânî yetişmiştir.⁴ Moğol İstilâsı’ndan sonra İslâm âleminde ilmî durgunluğa son verdiği için kendisinden önceki âlimlere “Mütekaddimûn”, kendisinden sonraki âlimlere ise “Müteahhirûn” denilmiştir.⁵

İslâmî ilimlerin hemen hemen tamamında metin, şerh ve haşiye türünde eşsiz eserler vermiş olan Taftâzânî’yi anlamak ve tanımak için eserlerinin çok iyi bilinmesi gerekir. Belki de öldükten sonra kişinin ismini yaşatan husus, bıraktığı eserleridir. Sadaka-i câriye cinsinden bütün insanların istifade edebileceği yıllarca hatta asırlarca insanlığı aydınlatabilen eserler bırakmak oldukça zordur. Bu zoru başarabilenlerden birisi de Allâme Taftâzânî’dir.

Taftâzânî, Taftâzân kasabasında dünyaya gelmiştir. Bu kasaba, Nesâ yakınlarında Horasan’ın büyük bir yerleşim yeridir. Doğum tarihi, H. 722/ M.1322’dir. Asıl adı Mes’ûd b. ‘Ömer b. ‘Abdillah et-Taftâzânî’dir. Kendisi için Taftâzânî nisbesi dışında, nadiren Herevî ve Horasanî nisbeleri de kullanılmaktadır. Herat, Gucdûvân, Feryûmed, Gülistan, Hârizm, Semerkand ve Serahs şehirlerinde bulunmuştur. Asıl ikamet yeri ise Serahs’tır. Taftâzânî, H. 792 yılında Semerkand’da vefat etmiştir.⁶ Vefatından sonra Serahs’a nakledilip oraya defnolunmuştur.⁷

Taftâzânî’nin ırkı hususunda kaynaklarımızda kesin bir malûmat olmamakla beraber, Osmanlı ulemasıyla görüşmüş olması, eserlerinin yüzyıllarca Osmanlı medreselerinde okutulması, Türk saraylarında bulunması, Türk hükümdar ve

² İbn Hacer el-‘Askalânî Şihâbüddin Ahmed, *ed-Dürerü’l-Kâmine*, Dârü’l-Kütübî’i-Hadîse, Kahire, ts., V, 120; İbnü’l-‘İmâd, *a.g.e.*, VI, 320.

³ İbn Hacer, *a.g.e.*, V, 120.

⁴ Ömer Nasuhi Bilmen, *a.g.e.*, II, 575.

⁵ “Teftâzânî”, *Türk Ansiklopedisi*, XXVIII, 95.

⁶ ez-Zirikli, *a.g.e.*, VIII, 113; eş-Şevkânî *a.g.e.*, II, 303; Bağdatlı İsmâil Paşa, *a.g.e.*, II, 469; Taşkôprüzâde, I, 205; Ömer Nasuhi Bilmen, *a.g.e.*, II, 575.

⁷ Taftâzânî’nin doğum ve vefat tarihleri kaynaklarımızda farklılık arz etmektedir. Biz en çok kullanılan tarihleri tercih ettik.

beylerince desteklenmiş olması, Sa'dî'nin *Bostân*'ını Türkçe'ye tercüme etmesi gibi hususlar, onun Fars değil Türk ırkına mensubiyetini kuvvetlendirmektedir.⁸

Taftâzânî'nin mezhebi ihtilâflı olup kaynaklarımızda bir açıklık bulunmamaktadır. Hanefî'dir⁹ diyenler olduğu gibi Şâfiî'dir¹⁰ diyenler de mevcuttur. Her iki mezhebe ait eserler vermiş, her iki taraf müntesiplerince hüsnükabul görmüştür.

Taftâzânî'nin hocaları arasında Kutbüddin er-Râzî et-Tahtânî (ö. 766/1365), 'Azudüddin el-Îcî (ö. 756/1355)'yi; talebeleri arasında da Burhânüddin el-Herevî (ö. 829/1426), Hasan el-Ebîverdî (ö. 816/1414), Celâlüddin el-Evbehî, Fethullah eş-Şirvânî (ö. 857/1454)'yi sayabiliriz.¹¹

Taftâzânî, başta Arap Dili ve Edebiyatı (Belâgat, Maânî) olmak üzere, Kelâm, Tefsir, Fıkıh, Fıkıh Usûlü ve Hadis ilimlerinde eserler vermiştir. Kaynaklarda kendisine nispet edilen eserlerin araştırmasını, Süleymaniye Kütüphanesi'nde yaptık. Bulabildiğimiz eserlerin oradaki kayıt numara ve bölümlerini vermeye çalışacağız.¹² Kaynaklarımızda bu zatın torunlarından Ahmed b. Muhammed et-Taftâzânî de bu nisbeyle anılmaktadır. Biz çalışmamızda Sa'düddin Mes'ûd b. 'Ömer Taftâzânî'nin eserlerini tespit etmeye gayret ettik.

Kaynaklarımızda belirtilmekle birlikte, Süleymaniye Kütüphanesi'nde rastlamadığımız eserlerini zikredeceğimiz gibi, orada rastlayıp kaynaklarda rastlayamadığımız eserlerini de kaydedeceğiz. Fakat kütüphaneden kaynaklanan bir hata olsa gerek ki, bazen aynı eser birkaç isimle değişik yerlerde zikredilmiş, biz bunları ayrı ayrı değil, tek bir eser olarak belirteceğiz. Ayrıca eserleri sıralarken konu tasnifini esas alacağız.

⁸ Ömer Nasuhi Bilmen, II, 575; "Teftâzânî", *Yeni Türk Ansiklopedisi*, X, 4010.

⁹ 'Abdülhayy el-Leknevî el-Hindî, *el-Fevâ'idü'l-Behiyye*, Dârü'l-Ma'ne, Beyrut, ts., s.134.

¹⁰ Kâtib Çelebi, *a.g.e.*, I, 496.

¹¹ Taşköprüzâde, *Miftâhus'-Sa'âde*, I,190, 211; Taşköprüzâde, *eş-Şekâ'iku'n-Nu'mâniyye*, nşr. Ahmed Subhi Furat, İstanbul, 1985, s. 59; Kâtib Çelebi, *a.g.e.* II, 1247; Bağdatlı İsmâil Paşa, *a.g.e.*, I, 287.

¹² Bu araştırmayı 1990 yılında master çalışması olarak yapmıştım. O yıllarda teknolojik imkânlardan yararlanmak günümüzdeki kadar yaygın olmadığından, eserleri hem kaynaklarımızda hem de Süleymaniye Kütüphanesi'nde görme ve inceleme fırsatı bulmuştum. Ancak adı geçen yılda elimize geçiremediğimiz eserlerin diğer kısmına, 2006 itibarıyla Süleymaniye Kütüphanesi'nin otomasyona geçmiş olmasından faydalanarak, internetten ulaşma fırsatı bulduk. 1990 yılında gözden kaçan ve çok yıpranmış olduğu için kayıtlarda gözükmeyen eserleri de ekleme fırsatı bulmuş olduk. Yazımızın son kısmında, çalışmamızda olmayan ama Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlı eserleri de sunmuş olacağız.

A- DİLBİLGİSİ

1- ŞERHU'T-TASRİFİ'L-İZZÎ

Bu eserin diğer adı “Şerhu'l-İzzî fi't-Tasrîf”dir. *Tasrîfû'l-İzzî*, İzzüddîn Ebû'l-Fedâ'il İbrâhim b. 'Abdilvehhâb b. 'İmâdüddîn b.İbrâhim ez-Zencânî (ö. 654/1256) 'nin eseridir.¹³Taftâzânî, bu esere bir şerh yazmıştır. Bu şerhe *Şerhu'z Zencânî* de denilmektedir. Taftâzânî'nin ilk eseridir. 16 yaşında tamamlamıştır.¹⁴ H. 738 Şaban ayında bitirmiştir.¹⁵ Bu esere Hindistan'da genellikle *Sa'diyye* de denilmektedir.¹⁶

Bu şerh üzerine birçok haşiye yapılmıştır ki, bunların müellifleri şunlardır:

Süyûtî (ö. 911/1505), Şemsüddin Muhammed b. 'Ali el-Halebî (ö. H. 933), Nâsirüddîn Ebû 'Abdillah el-Lekânî (ö. H. 958/1552), Nâsirüddîn İbrâhim el-Lekânî (ö. 1041/1632), Sa'düddîn el-Berda'î, Muhammed b. Kâsım el-Ğazzî (ö. 918/1513), Kâsım b. Kutluboğa (ö. 879/1474)¹⁷

Mezkûr eser, Süleymaniye Kütüphanesi'nde “*İzzî Şerhî*”, “*Şerhu't-Tasrîf fi'l-İzzî*” ve “*Tasrîf Şerhî*” isimleriyle kayıtlıdır. Bu eserin toplam 58 yazma nüshası mevcuttur. “*İzzî Şerhî*” adıyla 3 (Yazma Bağışlar, nr. 134), “*Tasrîf Şerhî*” adıyla 1 (İsmihan, nr. 405/1), “*Şerhu't-Tasrîfî'l-İzzî*” adıyla da 54 (Ayasofya K., nr. 2536) eser mevcuttur. Otomasyondan sonra kütüphane kayıtlarında adı geçen esere ait 104 kayda rastlanmıştır.

2- el-İRŞÂD veya İRŞÂDÜ'L-HÂDÎ¹⁸

Hâdî, oğlunun ismidir. Dolayısıyla kitabına oğlunun ismini vermiştir. H. 778'de Hârizm'de tamamlamıştır.¹⁹ H. 774' de bitirdiğini söyleyenler de vardır.²⁰

Eser, mukaddime ve üç kısımdan müteşekkildir. Mukaddime, nahiv ve kelimeden bahseder. Birinci kısım, isim; ikinci kısım, fiil; üçüncü kısım harf konularını ele alır.

Bu esere şu âlimler yapılan şerh yazmışlardır:

¹³ Kâtib Çelebi, *a.g.e.*, II, 1139; ez-Ziriklî, *a.g.e.*, III, 114.

¹⁴ İbnü'l-İmâd, *a.g.e.*, VI, 320; eş-Şevkânî, *a.g.e.*, II, 203.

¹⁵ Kâtib Çelebi, *a.g.e.*, II, 1139.

¹⁶ Storey, “Teftâzânî”, *İslâm Ansiklopedisi*, XIII/1, 119.

¹⁷ Kâtib Çelebi, *a.g.e.*, II, 1139.

¹⁸ *A.g.e.*, I, 67; ez-Ziriklî, *a.g.e.*, VIII, 114.

¹⁹ Kâtib Çelebi, *a.g.e.*, I, 67; Taşköprüzâde, *Miftâhu's-Sa'âde*, I, 207.

²⁰ İbnü'l-İmâd, *a.g.e.*, VI, 320; eş-Şevkânî, *a.g.e.*, II, 203.

Fethullah eş-Şîrvânî, Şeyh 'Alâüddin 'Aliyyü'l-Buhârî, 'Alâüddin 'Ali b. Muhammed el-Bistâmî, Şerefüddin 'Ali eş-Şîrâzî, Muhammed Emircan et-Tebrîzî, Muhammed b. eş-Şerîf (Seyyid Şerîf'in oğlu), Muhammed b. Muhammed el-Buhârî²¹

Ayrıca bu eseri Dr. 'Abdülkerim ez-Zebîdî tahkikli olarak neşretmiştir.²²

Bu eser, Süleymaniye Kütüphanesi'nde "Risâle fi'n-Nahv" ismiyle Pertevpaşa, nr. 609/1'de kayıtlıdır. Kütüphane otomasyona geçtikten sonra bu eserin 6 adet kaydına rastlanmıştır.

B- BELÂGAT

1- el-MUTAVVEL

Bu eser, "Şerhu'l-Mutavvel" veya "Şerhu Telhîsi'l-Mutavvel" isimleriyle de bilinmektedir.²³

Mutavvel, şerh olup asıl eser ise Hatîb Kazvîni (ö. 739/1338)'nin "Telhîsu'l-Miftâh"ıdır. Taftâzânî, Kazvîni'nin bu eserine şerh yazmıştır.

Taftâzânî'nin belâgat sahasında yazdığı üç eser, Sekkâkî (ö. 626/1299)'nin *Miftâhu'l-'Ulûm*'unun üçüncü kısmında mevcut olan konunun klâsik bir şekilde ortaya konulması ile, doğrudan doğruya veya dolayısıyla irtibatlıdır.²⁴ Taftâzânî'nin Kazvîni'nin eserine yazdığı şerh ile Sekkâkî'nin eserine yaptığı şerhin konuları aynıdır ve üçüncü kısmın şerhi ile alâkalıdır.

Taftâzânî, *Mutavvel*'i H. 747' de²⁵ veya H. 748 'de²⁶ Herat'ta tamamlamıştır.²⁷

Keşfü'z-Zunûn'da belirtildiğine göre Kazvîni'nin bu eseri belâgat ilminde tasnif edilenlerin en faydalısıdır. Bu esere Taftâzânî'den başka el-Halhâlî (ö. 745/1345), ez-Zevzenî (ö. 792/1390), el-Bâbertî (ö. 786/1384), es-Sübkî (ö. 771/1370), Nâzîru'l-Ceyş el-Halebî (ö. 778/1377), et-Tebbânî es-Sîrî (ö. 793/1391), Şemsüddin el-Konevî (ö. 788/1386), Muhammed el-Kaysarî (ö. 761/1360), 'Abdullah el-Hüseynî Nukrekâr (ö. 776/1374), 'İsâmüddin el-İsferâyînî (ö. 945/1538), Muhammed et-Tebrîzî,

²¹ Kâtib Çelebi, *a.g.e.*, I, 67.

²² Bu eser İSAM Kütüphanesi, nr. 492-7' de kayıtlıdır.

²³ Storey, "Teftâzânî", *İslâm Ansiklopedisi*, XII/1, 119.

²⁴ *A.g.e.*, XII/1, 119.

²⁵ Kâtib Çelebi, *a.g.e.*, I, 477.

²⁶ Taşköprüzâde, *Miftâhu's-Sa'âde*, I, 206.

²⁷ Kâtib Çelebi, *a.g.e.*, I, 474; eş-Şevkânî, *a.g.e.*, II, 303; Taşköprüzâde, *Miftâhu's-Sa'âde*, I, 206.

'Abdurrahîm el-'Abbâsî (ö. 963/1556) gibi alimler de şerh yazmışlardır. Fakat yapılan şerhlerin en meşhuru Taftâzânî'nin şerhidir.²⁸

Taftâzânî'nin *Mutavvel*'ine birçok haşiyeler yapılmıştır. Seyyid Şerîf el-Cürcânî (ö. 816/1413), Hasan b. Muhammed Şah el-Fenârî (ö. 886/1482), Muhammed b. Ferâmurz Molla Hüsrev (ö. 885/1480), Ebü'l-Kâsım b. Ebî Bekr el-Leysî es-Semerkindî, Habîbullah eş-Şîrâzî (ö. 994/1586), Ahmed b. Yahyâ b. Muhammed (ö. 906/1501), Muslihuddin Muhammed el-Lârî (ö. 979/1572), 'Alâüddin 'Alî b. Muhammed eş-Şahrevedî el-Bistâmî (ö. 871/1467), Ahmed b. 'Abdillah el-Kırîmî (ö. 850/1447), Ahmed et-Tâlišî, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed el-Bistâmî (ö. 842/1439), 'İzzüddin Muhammed b. Ebî Bekr (ö. 819/1417), Yahyâ b. Yûsuf es-Sîrâmî (ö. 833/1430), Hasan b. 'Abdissamed es-Samsunî (ö. 891/1487), Nizâmüddin 'Osmân el-Hitâyî (ö. 917/1511)²⁹

Mutavvel'in Türkçe'ye tercümesi Altıparmak diye meşhur Muhammed b. Muhammed (ö.1033/1623-1624) tarafından yapılmıştır.³⁰

Adı geçen eser, Süleymaniye Kütüphanesi'nde *Mutavvel*, *Mutavvel fî Şerhi't-Telhîs*, *Şerhu'l-Mutavvel* ve *Hâşiyeye 'ale'l-Mutavvel* isimleriyle kayıtlıdır. *Mutavvel* ismiyle 70 (Crh, nr. 1810), *Mutavvel fî Şerhi't-Telhîs* ismiyle 2 (Yeni Cami, nr. 1052), *Şerhu'l-Mutavvel* ismiyle 7 ve *Hâşiyeye 'ale'l-Mutavvel* ismiyle de 1 (Crh, nr. 1901/2) yazma nüshası mevcuttur. Kütüphane otomasyona geçtikten sonra bu eserin 146 kaydı tespit edilmiştir.

2-el-MUHTASAR

Bu esere "*Muhtasaru'l-Ma'ânî*", "*Muhtasaru Şerhi Telhîsî'l-Miftâh*", "*İhtisâru Şerhi't-Telhîs*", "*Şerhu'l-Muhtasar*" isimleri de verilmiştir. Müellif, bu esere kat'i bir isim vermemiştir.³¹

Müellifimizin, Kazvî'nin eserine "*Mutavvel*" ismiyle bir şerh kaleme aldığını yukarıda belirtmiştik. Taftâzânî, *Mutavvel*'i ihtisar ederek bu eserini meydana getirmiştir. H. 756' da Gucdüvân'da tamamlamıştır.³²

Muhtasar'a haşiyeye yazan müellifler şunlardır:

²⁸ Kâtib Çelebi, *a.g.e.*, I, 474.

²⁹ *A.g.e.*, I, 475-476.

³⁰ *A.g.e.*, I, 476.

³¹ Storey, "Teftâzânî", *İslâm Ansiklopedisi*, XII/1, 119.

³² Kâtib Çelebi, *a.g.e.*, I, 474; İbnü'l-İmâd, *a.g.e.*, VI, 320; eş-Şevkânî, *a.g.e.*, II, 303.

Nizâmüddin 'Osmân el-Hitâyî , 'Abdullah b. Şihâbüddin el-Pezdevî (ö.1010/1602), İbrâhim b. Ahmed (İbn Molla Halebî), Yûsuf b. Hüseyin el-Kirmâstî (ö. 906/1500), Hamidüddin b. Efdalüddin el-Huseynî , Ahmed b. Yahyâ b. Muhammed (ö. 916/1511), Muslihuddin Mustafa b. Hüsâm er-Rûmî , Muhammed b. el-Hatîb/Hatîbzâde er-Rûmî (ö. 901/1460), Şihâbüddin Ahmed b. Kâsım el-'İbâdî el-Ezherî (ö. 994/1586)³³

Süleymaniye Kütüphanesi'nde "*Muhtasar fî Şerhi't-Telhîsi'l-Miftâh*" ismiyle 11 (Aşir Ef., nr. 342), "*Muhtasaru'l-Ma'ânî*" ismiyle 57 (Damat İbrahim Paşa, nr. 1036), "*Şerhu'l-Muhtasar 'alâ Telhîsi'l-Ma'ânî*" ismiyle 3 (Nafiz Paşa, nr. 1304), "*Şerhu'l-Muhtasar 'alâ Telhîsi'l-Miftâh*" ismiyle 3 (Yazma Bağışlar, nr. 422) ve "*Telhîsü'l-Miftâh*" ismiyle de 3 (Yazma Bağışlar, nr. 408) yazma nüshası mevcuttur. Otomasyondan sonra Kütüphane'de bu eserin 126 kaydı tespit edilmiştir.

3- ŞERHU MİFTÂHİL-'ULÛM

Şerhu'l-Kısmı's-Sâlis mine'l-Miftâh adıyla da bilinmektedir. *Mirtâhu'l-'Ulûm*, Sirâcüddin Ebû Ya'kûb Yûsuf b. Ebî Bekr b. Muhammed b. 'Ali es-Sekkâkî 'nindir.³⁴ Bu eser üç kısımdan müteşekkildir. Birinci kısım Sarf, ikinci kısım Nahv, üçüncü kısım ise Ma'ânî ve Beyân'a tahsis edilmiştir.

Taftâzânî üçüncü kısmı şerh yapmıştır. Taftâzânî gibi bu esere Kutbüddin eş-Şîrâzî ve Seyyid Şerîf el-Cürçânî birer şerh yazmıştır. Bu üç şerh meşhurdur.³⁵

Taftâzânî'nin bu şerhi kendisinin son eserlerinden biri olup H. 787 veya H. 789'de Şevval ayında Semerkand'da tamamlanmıştır.³⁶

Mezkûr eserin, Süleymaniye Kütüphanesi'nde *Şerhu Kısmı's-Sâlis mine'l-Miftâhi'l-'Ulûm* ismiyle 9 (Damat İbrahim Paşa, nr. 1028) ve *Şerhu'l-Miftâh* ismiyle de 21 (Lâleli, nr. 2913/2) yazma nüshası mevcuttur. Kütüphanenin otomasyona geçmesinden sonra 26 kayda rastlanmıştır.

C- DİL VE EDEBİYAT

1-en-Nİ 'AMÛ'S-SEVÂBİĞ Fİ ŞERHİ'N-NEVÂBİĞ

³³ Kâtib Çelebi, , a.g.e., I, 476.

³⁴ A.g.e., II, 1762.

³⁵ A.g.e., II, 1762.

³⁶ eş-Şevkânî, a.g.e., II, 303; İbnü'l-'İmâd, a.g.e., VI, 320; Taşköprüzâde, *Miftâhu's-Sa'âde*, I, 206; Storey, "Taftâzânî", *İslâm Ansiklopedisi*, XII/1, 119.

“*Nevâbiğü'l-Kelim*”, Cârullah Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. ‘Ömer ez-Zemahşerî (ö. 538/1144)’nin eseridir. Taftâzânî, bu esere şerh yazmıştır.³⁷

Süleymaniye Kütüphanesi’nde 8 yazma nüshası mevcuttur (Aşır Ef., nr. 315/2).

2-BOSTÂN TERCÜMESİ

“*Bostân*”, manzum Farsça bir eserdir. Muslihuddin Sa’dî Şîrâzî (ö. 698/1292)’nin eseridir. Taftâzânî, bu eseri Türkçe’ye tercüme etmiştir.³⁸

Süleymaniye Kütüphanesi’nde kaydına rastlanmadı.

D-MANTIK, KELÂM VE AKÂİD

1-ŞERHU'R-RISÂLETİ'Ş-ŞEMSIYYE

Şerhu's-Şemsiyye ismiyle de bilinir. Bu eser Hindistan’da *Şerhu't-Tasrîfi'l-İzzî* gibi, çok defa “*es-Sa’diyye*” ismiyle tanınır.³⁹“*Şemsiyye*” mantıkla ilgili muhtasar bir eserdir. Bu eser, Kâtibî diye meşhur Necmüddin b. ‘Ömer b. ‘Ali el-Kazvîni’nindir. Kazvîni, Nasîrüddin et-Tûsî’nin talebesidir. Bu eserini Hoca Şemsüddin Muhammed için te’lif etmiş ve ona nispetle isimlendirmiştir.⁴⁰Taftâzânî, bu esere yazdığı şerhi, H. 752 veya H. 753 ya da H. 757’de Cemaziyelahir ayında Mezarcam’da tamamlamıştır.

Adı geçen eserin, Süleymaniye Kütüphanesi’nde “*Şerhu's-Şemsiyye*” ismiyle 23 yazma nüshası bulunmaktadır (Bağdatlı Vehbi Ef., nr. 871). Kütüphanenin son kayıtlarında *Şerhu's-Şemsiyye* adıyla 38 ve *Şerhu'r- Risâleti'ş-Şemsiyye* adıyla da 19, toplam 57 yazma eser kaydı mevcuttur.

2-el-MAKÂSİD

Asıl ismi “*Makâsıdu't-Tâlibîn fi ‘İlmi Usûli'd-Din*” dir. Kelâm ilmine aittir. H. 784’de Semerkand’da tamamlanmıştır.⁴¹Taftâzânî’nin kendisi de bu esere bir şerh yazmış ve bu şerhe “*el-Cezrû'l-Esam*” ismini vermiştir.⁴²

el-Makâsıd üzerine birçok şerh ve haşiyeler yapılmıştır. Önemlilerini şu zatlardan yapmıştır:

³⁷ Kâtib Çelebi, *a.g.e.*, II, 1978; Bağdatlı İsmâil Paşa, *a.g.e.*, II, 430; Storey, “Teftâzânî”, *İslâm Ansiklopedisi*, XII/1, 121.

³⁸ “Teftâzânî”, *Yeni Türk Ansiklopedisi*, X, 4016.

³⁹ Storey, “Teftâzânî”, *İslâm Ansiklopedisi*, XII/1, 120.

⁴⁰ Kâtib Çelebi, *a.g.e.*, II, 1063.

⁴¹ Kâtib Çelebi, *a.g.e.*, II, 1780.

⁴² Kâtib Çelebi, *a.g.e.*, II, 1780; Bağdatlı İsmâil Paşa, *a.g.e.*, II, 429.

'Aliyyül Kârî (ö. 1014/1606), İlyâs b. İbrâhim Sinâbî, Hızır Şah el-Münteşâvî (ö. 853/1450).

el-Makâsîd'ı, Muhammed b. Muhammed ed-Delcî kısaltmış ve ona "Makâsîdul'-Makâsîd" adını vermiştir. Bazıları bu eseri manzum hâle getirmişlerdir.⁴³

Süleymaniye Kütüphanesi'nde *Makâsîdu't-Tâlibîn* ismiyle 12 (Ayasofya, nr. 2365), *Şerhu'l-Makâsîd* ismiyle de 42 (Crh, nr. 1234) yazma nüshası mevcuttur. Kütüphanenin otomasyona geçmesinden sonra *Makâsîdu't-Tâlibîn* adıyla 7, *Şerhu'l-Makâsîd* adıyla da 58, toplam 65 yazma eser kaydına rastlanmıştır.

3-TEHZİBÜ'L-MANTIK VE'L-KELÂM

Bu eser iki kısımdan ibarettir. Birincisi Mantık, ikincisi Kelâm'a dairdir.. Kelâm kısmında "Makâsîd"ı özetlemiştir. Mantık kısmı ise tasnif edilenlerin en güzelidir. Uzak yerlere kadar yayılmıştır.⁴⁴ Taftâzânî, bu eserini H. 739 Recep ayında tamamlamıştır.⁴⁵

Bu esere birçok âlim şerh yazmıştır. Bazıları şunlardır:

Celâlüddin Muhammed b. Es'ad es-Siddîkî ed-Divânî (ö. 905/1499), Ahmed b. Muhammed et-Taftâzânî (ö. 906/1500), Necm b. Şihâb, Mürşid b. el-İmâm eş-Şîrâzî, 'Ubeydullah b. Fadlillah el-Habîsî (ö. 1050/1640), Zeynüddin 'Abdurrahman b. Ebî Bekr (İbnü'l-'Aynî diye meşhur), Muhyiddin Muhammed b. Süleymân el-Kâfiyecî, Muhammed b. İbrâhim b. Ebî's-Safâ (İbn Hümâm'ın talebesi), Hibetullah el-Huzeynî, Muzafferüddin 'Ali b. Muhammed eş-Şîrâzî (ö. 922/1517).⁴⁶

Süleymaniye Kütüphanesi'nde "Tehzîbü'l-Kelâm ve'l-Mantik" ismiyle 34 (Ayasofya K., nr. 442), "Tehzîbü'l-Kelâm" ismiyle 3 (Halet Ef., nr. 443/2), *Şerhu't-Tehzîb* ismiyle 1 (Bağdatlı Vehbi, nr. 2020/1), *Ğâyetü Tehzîbi'l-Kelâm* ismiyle de 1 (Hacı Mahmut Ef., nr. 5787) yazma nüshası bulunmaktadır. Otomasyondan sonra Kütüphanede "Tehzîbü'l-Kelâm" 11, "Şerhu Tehzîbi'l-Mantik ve'l-Kelâm" 53, toplam 64 eser kaydına rastlanmıştır.

4-ŞERHU'L-'AKÂ'İDİ'N-NESEFİYYE

Asıl metin Necmüddin Ebû Hafs 'Ömer b. Muhammed en-Nesefî (ö. 537/1142)'nindir. Taftâzânî bu esere bir şerh yazmış ve bunu H. 767 veya H. 768'de

⁴³ Kâtib Çelebî, a.g.e., II, 1780.

⁴⁴ A.g.e., I, 515.

⁴⁵ Kâtib Çelebî, a.g.e., I, 515; eş-Şevkânî, a.g.e., II, 203; Taşköprüzâde, *Miftâhu's-Sa'âde*, I, 207.

⁴⁶ Kâtib Çelebi, a.g.e., I, 515.

tamamlamıştır.⁴⁷ Metinden çok şerhi meşhur olmuş ve Osmanlı medreselerinde okutulmuştur.

Ramazân b. Muhammed (ö. 1025/1617) bu şerhe bir haşiye yazmış olup “*Hâşiyetü Ramazân Efendi*” ismiyle meşhurdur. Yine Taftâzânî’nin bu eserine birçok haşiyeler yapılmıştır. *Keşfü’z-Zunûn*’da bunların sayısı 50 civarındadır. Haşiye yazan âlimlerin bir kısmını zikretmekte fayda mülâhaza ediyoruz.⁴⁸

Ahmed b. Mûsa el-Hayâlî (ö. 862/1457), ‘Abdülhakîm es-Siyalkûtî (ö. 1067/1656), Muslihuddin Mustafa el-Kastalânî/el-Kestelî (ö. 901/1495), Ramazân b. ‘Abdülmuhsin el-Bihîştî (ö. 979/1571), Kara Halil (ö. 1297/1879), Ebü’l-Hasan b. el-Efdal.⁴⁹ Ebü’l-Yüsr Bedreddin Muhammed b. Muhammed el-Mısırî (ö. 894/1489).⁵⁰

Süleymaniye Kütüphanesi’nde “*Şerhu’l-Akâ’idi’n-Nesefiyye*” ismiyle 107 (Ayasofya K, nr. 2301), *Şerh-i ‘Akâ’id Tercümesi* ismiyle de 3 (İzmirli İsmail Hakkı, nr. 969/1) yazma nüshası mevcuttur. Otomasyondan sonra ilgili eserin 210 kaydına rastlanmıştır.

E- FIKIH ÜSÛLÜ

1-et-TELVÎH

Asıl ismi “*et-Telvîh fî Keşfi Hakâ’iki’t-Tenkîh*”dir. *Telvîh*, Taftâzânî’nin şerhi olup asıl kitap *Tenkîh* ve *Tavdîh*’tir. Sadrüşşerî’a ‘Ubeydullah b. Mes’ûd el-Mahbûbî el-Buhârî el-Hanefî (ö. 747/1346) önce “*Tenkîhu’l-Usûl*” ismiyle fıkıh usûlüne ait bir eser yazdı. Daha sonra kendi eserine “*et-Tavdîh fî Halli Ğavâmidî’t-Tenkîh*” ismiyle bir şerh kaleme aldı. Yazdığı bu şerh, metin gibi olunca buna şerh ve haşiyeler yapıldı. Yapılan şerhlerin en önemlisi ise Taftâzânî’nin şerhidir.⁵¹

Telvîh, H. 758’de Zilkade ayında Türkistan’ın şehirlerinden Gülistan’da yazılmıştır.⁵²

⁴⁷ Kâtib Çelebî, *a.g.e.*, II, 1140; Taşköprüzâde, *Miftâhu’s-Sa’âde*, I, 206.

⁴⁸ Kâtib Çelebî, *a.g.e.*, II, 1140.

⁴⁹ Storey, “Teftâzânî”, *İslâm Ansiklopedisi*, XII/1, 120; Taftâzânî, *Kelâm İlimi ve İslâm Akâidi (Şerhu’l-Akâid)*, haz. Süleyman Uludağ, İstanbul, 1980, s. 65.

⁵⁰ Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, Ankara, 1990, s. 106.

⁵¹ Kâtib Çelebî, *a.g.e.*, I, 496; Recep Cici, “Osmanlı Klâsik Dönemi Fıkıh Kitapları”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, c 3, sy. 5 (2005), s. 218.

⁵² Kâtib Çelebî, *a.g.e.*, I, 496; eş-Şevkânî, *a.g.e.*, II, 303; Taşköprüzâde, *Miftâhu’s-Sa’âde*, I, 207.

Bundan başka *Tavdîh*'e 'Abdülkadir b. Ebi'l-Kâsım el-Ensârî (ö. 820/1418) haşiye yazmıştır. Nukrekâr diye meşhur 'Abdullah b. Ahmed el-Hüseynî, *Tenkîh*'a şerh yazmıştır. Bu şerhe ise İbn Kutluboğa el-Hanefî haşiye yazmıştır.⁵³

Telvîh'a yapılan haşiyelerin müellifleri şunlardır:

Hasan b. Muhammed Şah el-Fenârî (ö. 886/1482), 'Ali b. Muhammed el-Cürçânî (ö. 816/1414), 'Alâüddin 'Ali b. Muhammed (ö. 871/1467) 'Alâüddin et-Tûsî (ö. 887/1483), Muhammed b. Ferâmurz /Molla Hüsrev (ö. 885/1480), Kadı Burhâneddin Ahmed b. 'Abdillah es-Sivâsî (ö. 800/1398), 'Alâüddin 'Ali b. Muhammed el-Kûşî (ö. 879/1474), Muslihuddin Mustafa Hüsâmzâde (el-'Atîk diye meşhur), Ebû Bekr b. Ebi'l-Kâsım el-Leysî es-Semerkindî, İbnü'l- Berdâî, Mu'înüddin et-Tûnî, Mevlânazâde 'Osmân el-Hıtâyî, Muslihuddin Mustafa b. Şa'bân/Sürûrî diye meşhur (ö. 969/1562), Muslihuddin Mustafa b. Yûsuf Hocaâde Bursevî⁵⁴ (ö. 893/1488).

Süleymaniye Kütüphanesi'nde 62 yazma nüshası bulunmaktadır. Otomasyondan sonra bu rakam 114'e ulaşmıştır.

2-HÂŞİYETÜ MUHTASARİ'L-MÜNTEHÂ

"*Münteha's-Su'âl ve'l-Emel fî 'İlmeyi'l-Usûl ve'l-Cedel*", İbnü'l-Hâcib diye tanınmış olan Cemâlüddin Ebû 'Amr 'Osmân b. 'Ömer el-Mâlikî (ö. 646/1249)'nin eseri olup, daha sonra kendisi bu eseri ihtisar etmiştir. *Muhtasaru'l-Müntehâ* veya *Muhtasaru İbnü'l-Hâcib* diye tanınır. 'Azudüddin 'Abdurrahman b. Ahmed el-Îcî (ö. 756/1355) bu eseri şerh etmiştir.⁵⁵ Taftâzânî ise el-Îcî'nin şerhine haşiye yazmıştır.⁵⁶ Taftâzânî bu haşiyesini H. 770'de Hârizm'de tamamlamıştır.⁵⁷

Süleymaniye Kütüphanesi'de bu haşiyenin 24 yazma eseri bulunmaktadır.

F- FIKIH

1-el-MİFTÂH

"*Miftâhu'l-Fıkh*" diye de bilinir.⁵⁸ Şâfîi furu'u hakkında yazılmış bir eserdir. H. 772.⁵⁹ veya H. 782'de⁶⁰ Serahs'ta yazmıştır.

⁵³ Kâtib Çelebî, *a.g.e.*, I, 496.

⁵⁴ *A.g.e.*, I, 496-497.

⁵⁵ *A.g.e.*, II, 1853.

⁵⁶ *A.g.e.*, II, 1853.

⁵⁷ eş-Şevkânî, *a.g.e.*, II, 303; Taşköprüzâde, *Miftâhu's-Sa'âde*, I, 207.

⁵⁸ Kâtib Çelebî, *a.g.e.*, II, 1769.

⁵⁹ İbnü'l-İmâd, *a.g.e.*, VI, 320; eş-Şevkânî, *a.g.e.*, II, 303.

Süleymaniye Kütüphanesi'nde bu esere rastlanmadı.

2-İHTİSÂRU ŞERHİ TELHÎSİ'L-CÂMÎ'İ'L-KEBÎR

"el-Câmi'u'l-Kebîr", Ebû 'Abdillah Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî (ö. 189/805)'nin eseridir. Hanefî fıkhına göre yazılmıştır. Bilindiği üzere eş-Şeybânî, İmam-ı A'zam Ebû Hanîfe'nin talebelerinden olup İmam Muhammed ismiyle tanınır. Bu eseri Kemâlüddin Muhammed b. 'İbâd b. el-Hilâtî el-Hanefî (ö. 652/) telhis etmiştir.⁶¹ Hilâtî'nin bu eserine Mes'ud b. Muhammed b. Muhammed el-Gucdûvânî şerh yazmıştır.⁶²

Taftâzânî ise bu şerhi ihtisar etmiş⁶³, H. 785 veya H. 786'da Serahs'ta tamamlamıştır.⁶⁴

Süleymaniye Kütüphanesi'nde *Şerhu Telhîsi'l-Câmi'i'l-Kebîr* ismiyle 3 (Lâleli, nr. 963/4), *Muhtasaru Şerhi Telhîsi'l-Câmi'i'l-Kebîr* adıyla 1 yazma nüshası mevcuttur.

3- el-FETÂVA'L-HANEFİYYE

Taftâzânî'nin H. 759⁶⁵ veya H. 769⁶⁶ yılında Herat'ta verdiği fetvalarıdır.⁶⁷

İslâm Ansiklopedisi'nde belirtildiğine göre, Taftâzânî'nin bu eserine onun hal tercümesinden bahsedenler tarafından bu eserinden başka, bir Hanefî fetâvâ mecmuasının da bulunduğu zikredilmiş ise de hiçbir nüshasına rastlanılmamıştır.⁶⁸

Süleymaniye Kütüphanesi'nde bu eserin kaydına rastlanmadı.

4- ŞERHU'L-FERÂ'İDİ'S-SİRÂCİYYE

Bu eser Sirâcüddin Muhammed b. Mahmûd b. 'Abdirreşîd es-Secâvendî el-Hanefî (ö. 596/1200)'nin eseridir. Birçok âlim bu eseri şerh etmiştir. Bunlardan birisi de Taftâzânî'dir.⁶⁹

Süleymaniye Kütüphanesi'nde bu eserin kaydına rastlanmadı.

G- TEFSİR

1-HÂŞİYE 'ALE'L-KEŞŞÂF

⁶⁰ Taşkoprüzâde, *Miftâhu's-Sa'âde*, I, 206.

⁶¹ Kâtib Çelebi, *a.g.e.*, I, 567-569.

⁶² *a.g.e.*, I, 472.

⁶³ *a.g.e.*, I, 472.

⁶⁴ Taşkoprüzâde, *Miftâhu's-Sa'âde*, I, 207; İbnü'l-İmâd, *a.g.e.*, VI, 320.

⁶⁵ Taşkoprüzâde, *Miftâhu's-Sa'âde*, I, 207.

⁶⁶ eş-Şevkânî, *a.g.e.*, II, 303.

⁶⁷ Kâtib Çelebi, *a.g.e.*, II, 1222.

⁶⁸ Storey, "Teftâzânî", *İslâm Ansiklopedisi*, XII/1, 120.

⁶⁹ Kâtib Çelebi, *a.g.e.*, II, 1248.

Bilindiği üzere, “*el-Keşşâf ‘an Hakâ’iki’t-Tenzîl*” Ebü'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. ‘Ömer ez-Zemahşerî el-Hârizmî (ö. 538/1144)’nin eseridir.

Taftâzânî, bu tefsire haşiyeye yazmıştır. *et-Tîbî Haşiyesi*’nden özetlemiş, eserin değerini artırmış, fakat bu haşiyeyi tamamlayamamıştır. Fetih sûresine kadardır.⁷⁰

Taftâzânî, bu eserine H. 789’de Rebi’u’l-âhir ayında başlamış fakat bitirememiştir.⁷¹

Süleymaniye Kütüphanesi’nde *Hâşiye ‘ale’l-Keşşâf* ismiyle 44 (Ayasofya O., nr. 365) yazma nüshası mevcuttur. Otomasyondan sonra ise 45 yazma eser kaydına rastlanmıştır.

2-KEŞFÜ’L-ESRÂR VE ‘UDDETÜ’L-EBRÂR

Farsça tefsirdir. Pek meşhur olmamıştır. Kaynaklarımızdan sadece bu eserin Taftâzânî’ye ait olduğu belirtilmektedir.⁷²

Ömer Nasuhi Bilmen, bu tefsirden kitabında bahsetmekte, ancak meşhur olmadığını belirtmektedir.⁷³

Süleymaniye Kütüphanesi’nde bu eserin kaydına rastlanmamıştır.

H- HADİS

1- EL-ERBA’ÎN

Keşfü’z-Zunûn ve Hediyetü’l-Ârifin’de belirtildiğine göre Taftâzânî’nin Hadis sahasında yazılmış müstakil eseridir.⁷⁴

Süleymaniye Kütüphanesi’nde kaydına rastlanmamıştır.

2-ŞERHU’L-HADÎSİ’L-ERBA’ÎN EN-NEVEVÎYYE

Yukarıdaki eserden ayrı olarak Taftâzânî, Nevevî’nin eserine şerh yazmıştır. *Hediyetü’l-Ârifin*’de belirtildiği üzere Hadis sahasında *el-Erba’în*’den farklı olarak bir de bu eseri mevcuttur.⁷⁵

Süleymaniye Kütüphanesi’nde “*Şerhu’l-Erba’în en-Neveviyye*” ismiyle 2 (Hacı Mahmut Ef., nr. 640) yazma nüshası bulunmaktadır. Otomasyondan sonra da 2 eser kaydına rastlanmıştır.

⁷⁰ A.g.e., II, 1478.

⁷¹ Kâtib Çelebi, a.g.e., II, 1478; Taşköprüzâde, *Miftâhu’s-Sa’âde*, I, 207; İbnü’l-İmâd, a.g.e., VI, 320; eş-Şevkânî, a.g.e., II, 303.

⁷² Kâtib Çelebi, II, 1487; Bağdatlı İsmâil Paşa, a.g.e., II, 469.

⁷³ Ömer Nasuhi Bilmen, a.g.e., II, 575.

⁷⁴ Kâtib Çelebi, I, 56; Bağdatlı İsmâil Paşa, a.g.e., II, 469.

⁷⁵ Bağdatlı İsmâil Paşa, a.g.e., II, 429.

İ. DEĞİŞİK KONULAR

Kaynaklarımızda pek az rastladığımız eseleri de burada zikretmekte fayda mülâhaza ediyoruz.

1-RİSÂLETÜ'L-İKRÂH

Taftâzânî, bu eserini H. 778'de yazmıştır.⁷⁶ Kaynaklarda hakkında malûmat bulunmamaktadır.

Süleymaniye Kütüphanesi'nde kaydına rastlanmamıştır.

2- KİTÂBÜ REDDÜ'L-FÜSÛS

Bu eser Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmut Ef., nr. 2680/6 ve "*Risâle fî Vahdeti'l-Vücûd*" ismiyle de İzmirli İsmail Hakkı, nr. 1206'da kayıtlıdır.

Taftâzânî eserinin başında şöyle demektedir: "*Kitâbü'l-Füsûs*"un bâtıllarını görünce bu durum beni bu risaleyi yazmaya sevk etti.⁷⁷

Süleyman Uludağ, hazırladığı *Kelâm İlmi ve İslâm Âkaidi* adlı eserinde "*Fazîhatü'l-Mülhidîn*" ismiyle Taftâzânî'ye isnat edilen ve İbn 'Arabî'nin *Füsûs*'una red için yazılan eserin Taftâzânî'ye değil, 'Alâüddin Buhârî'ye ait olduğunu belirtmektedir.⁷⁸ Yukarıda da belirttiğimiz üzere "*Fazîhatü'l-Mülhidîn*" ismiyle olmasa bile Taftâzânî, İbn 'Arabî'nin *Füsûs*'unu tenkit etmiştir.

3-ŞERHU'L-FEVÂ'İDİ'L-ĞİYÂSİYYE

"*el-Fevâ'idü'l-Ğiyâsiyye*", 'Azudüddin el-İcî'nin eseri olup *Miftâh*'in üçüncü kısmının şerhidir. Taftâzânî de İcî'nin bu eserini şerh etmiştir.⁷⁹

Süleymaniye Kütüphanesi'nde 2 yazma nüshası bulunmaktadır (Fatih, nr. 4644;Yazma Bağışlar, nr. 365/2).

4-ŞERHU DİBÂCETİ'L-MİSBÂH

"*Misbâh*", Nâsır b. 'Abdisseyid el-Mutarrazî (ö. 610/1213)'nin eseridir. Taftâzânî, bu eserin dibacesini şerh etmiştir.⁸⁰

Süleymaniye Kütüphanesi'nde kaydına rastlanmadı

5-TERKİBÜ'L-CELÎL

Taftâzânî'nin i'rab çeşitlerini anlatan eseridir.⁸¹

⁷⁶ Kâtib Çelebi, a.g.e. I, 847.

⁷⁷ *Risâle fî Vahdeti'l-Vücûd* Süleymaniye.Kütüphanesi İzmirli İsmail Hakkı, nr. 1206' da kayıtlıdır.

⁷⁸ Taftâzânî, a.g.e., s. 65 (48. dipnot)

⁷⁹ Kâtib Çelebi, a.g.e., II, 1709.

⁸⁰ A.g.e., II, 1299.

Süleymaniye Kütüphanesi'nde kaydına rastlanmadı.

6-ZÂBİTATÜ İNTÂCİ'L-EŞKÂL

Mantık alanında yazılmış bir eserdir. ⁸² Hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır.

7-ŞERHU'L-MUKADDİME FÎ ÂDÂBİ'L-BAHS

Semerkandî'nin bu eserini, Taftâzânî şerh etmiştir.

Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Crh, nr. 1871) bölümünde kayıtlıdır.

TAFTÂZÂNÎ'YE NİSPET EDİLEN FAKAT ONA AİDİYETİ KESİN OLMAYAN ESERLER

Adı geçen kütüphanede Taftâzânî'nin eseri diye kayda geçmiş, fakat yapılan inceleme sonunda onun olmadığı tespit edilen eserler de şunlardır:

1-HÂŞİYE 'ALE'L-VÂFİYE HİYE'Ş-ŞERH 'ALE'L-MÜTEVASSİT 'ALE'L-KÂFİYE

Süleymaniye Kütüphanesi'nde Çorlulu Ali Paşa, nr. 403/3'te kayıtlıdır.

el-Kâfiye, İbnü'l-Hâcib diye tanınan Cemâlüddin Ebû 'Amr 'Osmân b. 'Ömer el-Mâlikî'nin eseridir. Ayrıca bu zat, *el-Kâfiye*'ye *el- Vâfiye* diye bir şerh yazmıştır. Bu şerh "*Mütevassıt*" diye de bilinir.⁸³

Keşfü'z-Zunûn'da Seyyid Şerîf'in bu esere *Ta'likî* olduğu belirtilmiştir.⁸⁴

2-HÂŞİYE 'ALÂ ŞERHİ'L-'AKÂ'İDİ'L-'AZUDİYYE

Süleymaniye Kütüphanesi'nde Crh, nr. 1142/2'de kayıtlıdır. Adı geçen eser 'Azudüddin el-İcî'nin olup es-Siddikî onu şerh etmiş, bu şerhe de Ahmed b. Muhammed et-Taftâzânî haşiye yazmıştır.⁸⁵

Brockelmann, *GAL* adlı eserinde Taftâzânî'nin yukarıda bahsettiğimiz eserlerinin dışında *Şerhu'l-Bürde* ve *Şerhu İsbâgûcî* adlı eserlerini kaydetmiştir.⁸⁶

Ömer Nasuhi Bilmen ise Taftâzânî'nin eserlerinin sayısını 19 olarak belirlemiş ve çoğunun matbu olduğunu ifade etmiştir. Fakat yukarıda tespit ettiğimiz eserlerinden farklı olarak *Şerhu Hutbeti'l-Hidâye* adlı bir eserini zikretmiştir.⁸⁷

⁸¹ Bağdatlı İsmail Paşa, *İzâhu'l-Meknûn*, nşr. Kilisli Muallim Rifat-Şerefeddin Yaltkaya, İstanbul, 1945, I, 283.

⁸² Ömer Nasuhi Bilmen, *a.g.e.*, II, 576.

⁸³ Kâtib Çelebî, *a.g.e.*, II, 1370.

⁸⁴ *A.g.e.*, II, 1370.

⁸⁵ *A.g.e.*, II, 1144.

⁸⁶ Brockelmann, *GAL*, II, 302, 304.

Süleymaniye Kütüphanesi Web sayfasında kayıtlı, Taftâzânî'ye ait olan aşağıdaki eserleri de kaydetmemizde fayda vardır:

- 1-*Fütûhu'l-Ğayb*
- 2-*Tasdîkât Üzerine Hâşiye*
- 3-*Tefsîru Kavlihî Te'âlâ "Lev erâdellâhu en yettehize veleden"*
- 4-*Şerhu Ta'dîli'l-'Ulûm,*
- 5-*Risâle fî Envâ'i'l-Mecâzi'l-Mürsel*
- 6-*Şerhu'l-Emsileti'l-Muhtelif*
- 7-*Şerhu'l-Bürde*
- 8-*Mevzû'âtü'l-'Ulûm*
- 9-*Hâşiye 'alâ Şerhi'l-Vikâye li-Sadrişşerî'a*
- 10-*Risâletü'l-İsti'âre*

Sonuç

Taftâzânî'nin eserleri üzerinde yaptığımız kısa araştırmamızın sonunda, onun ne kadar çok eser verdiğini müşahede etmekle beraber, değişik branşlarda bu kadar çok eserin bir tek kişi tarafından kaleme alındığını görmek, pek şaşırtıcı bir durumdur.

Kaynaklarımızda Taftâzânî isminin önünde veya sonunda hem "Allâme" hem de "Âlimün Müşârikün" kaydının konulmuş olması onun bütün bu ilimlerdeki derinliğinin bir göstergesidir.

Yetmiş yıllık bir ömürde çocukluk devresi dışında 50-55 senelik ilim hayatında bu kadar çok eserin altına imza atmak, gramer, belâgat, itikad, tefsir, hadis, fıkıh ve usûlü vb. sahalarda "söz sahibi" bir şahsiyet olarak yüzyıllarca hem telif hem şerh ve hem de haşiyelerle medreselerde el kitabı kabilinden eserler vermek, ona nasip olmuştur.

Yaptığımız bu mütevazı araştırma, bizden sonra bu hususta çalışma yapacak olanlara katkı sağlarsa, o zaman, maksadına ulaşmış olacaktır.